

Soós Marianna

HIDEGSÉG (Sopron megye) DEMOGRÁFIAI VISZONYAI A XVII. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN

A falutörténet dióhéjban

Hidegség a *Fertő* déli partján, Soprontól 14 km-re, Győr-Moson-Sopron megyében helyezkedik el. Területén kőkori leleteket találtak régészeink, római telep azonban nem volt a falu helyén. A honfoglaláskor Sopron vármegyének a nyugati hegységek lábáig és a *Fertő*, a *Hanság* déli határáig terjedő része a *Harkák törzsének*, a *Kér-törzsnek* a szállásbirtokai közé tartozott. István király alatt a Kisalföldön az alföldi magas népességi értékeket találjuk. Sopron vármegyében a legtöbb birtok felett a harkák nemzetségének bukása után a besenyő eredetű *Oslinemzetség* rendelkezett. Hidegség első okleveles előfordulása 1274-re tehető.

A XIII. század végén, a XIV. század elején már állandó települési helyről beszélhetünk, melyen határozottan szétválasztható volt a házhely, a föld és a közös legelők. A Hunyadiak korabeli Hidegségről annyi az ismeretünk, hogy 1454-ben *Kertesi Vytracher Konrád* és *Hofy Gyles* kirabolták és felperzselték. Az úrbériség korában Sopron megye területén három nagy uradalom birtokosa volt az Esterházy hercegi hitbizomány: kapuvári, süttöri és kőszegi. 1671-ig a falu a *Nádasdyak* kapuvári uradalmához tartozik. A kincstár elkobozza és 1677-ben *Draskovics Miklós* kapja adományként. 1711-től pedig a *Széchenyi-család* tulajdona. Az első hivatalos népszámlálás (1783) szerint 404 a falu lélekszáma.

Számos község és város a rajta átfutó folyóvízről kapta nevét. A folyóvíz neve Dunántúl egyes nyelvjárásaiban *séd* volt. A folyóvizet gyakran hőmérsékletéről nevezték el. Így tehát a bizonyos patak neve *Hidegséd* (hideg patak) volt. Ezt a nevet vette át a melléje települt falu. A név "séd" tagja aztán idővel elavult, és a népetimológia "értelmesítette" a nevet.

2. Demográfiai összefüggések

Kutatásunk kiindulópontjai a *házasságkötések* voltak. Feldolgoztunk minden 1758. szeptember 3. és 1780. május 2. közötti házasságkötési adatot. A kapott 60 házasságkötésből azonban 14-ben nem találtuk meg egyik fél halálozási adatát sem. Ezeket most kiiktattuk a vizsgálódásból, de a továbbiakban tervezzük ezen adatok feldolgozását is.

Ha az első házasságkötőket egybevetjük az újránházasulókkal, azt tapasztaljuk, hogy az első házasságkötések a férfiaknál és a nőknél 30,8 %-ban 24 éves kor előtt történnek. Az újránházasulók a férfiaknál 25 éves korban következnek. Az első szülésben a nők sokszor meghaltak, ezért kényszerültek a férfiak korán újránházasodni. A nők esetében ez csak 40 éves kortól következik be.

A férfiak házasságkötési szokásainál meg kell állnunk. Ugyanis egy olyan - kifejezetten Nyugat-Dunántúltra jellemző - érdekes összefüggést figyelhetünk meg, amely sem a Tiszántúlon, sem pedig a Dunántúl keleti felén nem észlelhető. Vagyis az, hogy a férfiak későn házasodnak. Az országos átlagtól eltérően igen kevesen kötnek házasságot 21 és 24 év között, csupán 20,5 %. Magas azon férfiaknak az aránya, akik 30 és 39 év között lépnek első ízben házasságra: 33,3%. Valószínűsíthető, hogy a férfiak kései házasságkötése a születésszabályozás egyik módja. Hasonló tendenciára bukkanunk a nők esetében is. Ugyanis magas a 25 és 29 év közti házasságkötések száma 20 %. A kérdés vizsgálatát itt lezárni azonban nem szabad. További vizsgálódásaink központja kell legyen, hogy a férfiak esetében a *iuvenis*, a nőknél pedig a *virgo* bejegyzés megtörtént-e. Ki kell szűrünk ugyanis a második házasságkötések idesorolását.

Az országos egybevetés korábbi feltételezésünket támasztja alá. *Hidegségen* a férfiak csupán 2,2 %-a lép házasságra 20 évnél fiatalabb nővel, *Csurgón* 35,3 %, *Endrődön* 12 %, *Hajdúnánáson* - legközelebb a hidegségi arányhoz - 9 %. 20 és 24 éves kor között hasonló korú nővel *Hidegségen* a férfiak csupán 28,3 %-a, *Csurgón* 38,5 %-a, *Hajdúnánáson* 42 %-a és *Endrődön* 60 %-a lépett házasságra. A 25 és 29 év közti férfi hasonló korú nővel 28,3 %-ban köt házasságot, *Csurgón* jóval kevesebb 8,3%-ban, *Endrődön* pedig csupán 6,0 %-ban. A születéskorlátozás tehát ismert volt vizsgált falunkban, mégpedig a kései házasságra lépés formájában.

A házasságkötések időhullámzását három időmetszet alapján vizsgáltuk: 1720-1735, 1759-1768, 1769-1779. Az 1720 és 1735 között kötött 25 első házasságkötés közül 24-et februárban kötöttek (96,0 %), a maradék egyet pedig áprilisban (4 %). Az 1759 és 1768 közötti időszakban az összes 27 első házasságkötés közül a legtöbbet, 15-öt (55,6 %) februárban, illetve 9-et (33,3 %) januárban. Ez összesen 88,9 %-ot jelent. A megmaradt házasságkötések április, május és szeptember hónapok között oszlanak meg. Ez esetenként 3,7 %. 1769 és 1779 között csupán 18 házasságot kötöttek. Ebből 8-at (44,4 %) februárban, 5-öt (27,8 %) januárban. Vezet tehát a két téli hónap, a maga 77,2 %-val. Megemlíthető természetesen a két áprilisi és két júniusi házasságkötés, valamint az egyetlen augusztusi is. (11,1 %, 11,1%, és 5,6 %). Meglepő a kirajzolódott tény, mely szerint *Hidegségen* az őszi hónapokban (októbertől decemberig) nem kötnek házasságot. Eltérően a *csurgói* 46,1 %-tól, a *hajdúnánási* 48,0 %-tól, falunkban

nem figyelhető meg a januári dominancia. Ha a XVIII. századról beszélünk, kétséget kizáróan azt véljük hinni, hogy legnagyobb értéknek az emberi életet tekintették, hisz a kisgyermek segít az otthoni munkákban, a ház körüli teendőkben, mezei munkákban. A magyar nyelv sem véletlenül nevezi a gyermeket áldásnak. Vizsgálódásaink alapján azonban a jelen századunkra jellemző családtervező születéskorlátozásról már a XIX. század második felében is beszélhetünk.

Ha a megszületett gyermekek száma az első vagy a második gyermek születésére koncentrálódik, akkor nagyfokú születéskorlátozást feltételezhetünk. Míg Hidegségen az összes megszületett gyermek közül 21,9 % elsőszülött, addig Endrődön csak 11,3 %, Hajdúnánáson 18,1 %. (Magyarországon 1980-ban született gyermekek 45,5 %-a elsőszülött volt!)

A második születéseknél tapasztalatunk hasonló. Hidegségen 19,0 %, Endrődön 11,3 %, Hajdúnánáson 16,5 %, Csurgón pedig 17,9 % az arány.

Ezen adatok tükrében megállapítható, hogy nagyobb mértékben a férfiak, kisebb mértékben a nők későbbre halasztották házasságkötésüket. Hidegségen elenyésző azon családok száma, melyekben 6 gyermeknél több született.

A *halálozások idényhullámvázása* szerint legjárványosabb hónapnak az augusztusit kell tekintenünk. Ennek háttérében rossz higiéniai körülmények, mosatlan gyümölcs és különböző *fertőzések* állhatnak. A legújabb szakirodalom a bélfertőzésekben találta meg a nagyszámú halálozás okát. Az kok közé sorolandó a XIX. század utolsó évtizedeiben a *béllób*. Hidegségen az elhunytak 16,1 %-a augusztusban halt meg 1720 és 1734 között, 1758 és 1801 között pedig 11,6 %-a. Hasonlóan magas a halandóság Endrődön 1820 és 1884 között 13,7 %. Az augusztushoz kapcsolódik magas arányszámával a július is. 1720 és 1734 között Hidegségben 11,3 %, 1758 és 1881 között 8,6 %. Endrődön 1820 és 1884 között pedig 12,1 %. Megemlítendő a szeptemberi magas arányérték is. Magas a halandóság emellett a két téli hónapban, januárban és decemberben. Mindenütt 10 % felett van az arány. A harmadik halálozási periódust a mi falunkban nem tudjuk kimutatni. Ez pedig március, a kitavaszkodás hónapja. Kevés vitamint fogyasztanak az emberek, elfogy a zsír, kezd kifogyni a liszt. 1720 és 1734 között Hidegségen e hónapban 6,5 % az elhunytak aránya, ám az 1758 és 1881 közötti időszakban már 9,4 %. Endrődön 1771 és 1882 között pedig még nagyobb: 11,0 %.

(A szerző - 1990-es helyi TDK-n I helyezést elért - dolgozatának a BELVEDERE számára készített összefoglalása.)